JOBS مجلة العلوم الأساسية
Journal of Basic Science
Print -ISSN 2306-5249
Online-ISSN 2791-3279
العدد الثاني عشر
٢٠٢٢م /١٤٤٤هـ

العدد الثاني عشر
(٣٩٩)- (٤١٣)

انعكاس تقنية البداية في نص الملحمتين الفلكوريتين (لعليخانا كوفي) و (الشيخ الصنعاني)

علي عجيل موسى [1] — ب. د. نزار سلمان طاهر [2]
[1]قسم اللغة الكردي. فاكلتي العلوم الانسانية، جامعة زاخو، آقليم كردستان– عراق.
[2] قسم اللغة الكردي. كلية التربية الاساسية، جامعة زاخو، آقليم كردستان– عراق.
nizar.taher@uoz.edu.krd ali.mosa@stud.uoz.edu.krd

المستخلص :

التكنيك البدائي كجنس رئيسي يأخذ دوره للتجذيب، لان التكنيك البدائي من الكلمات البدائية في تكوين عرض صلب النص الادبي بشكل عام والنص السردي بشكل خاص، الملحمة الفلكلورية الكوردية بنوعيها (المحلي) و (المشترك) بشكل اساسي يضم اليها التكنيك البدائي. لهذا رأينا من الضروري ان نبحث عن هذا التكنيك في النصوص الملحمية ل (لعليخان كوفي) و (شيخ صنعاني).

جاء هذا البحث تحت عنوان (التكنيك الفني البدائي بين الملحمين (لعليخان كوفي) و (شيخ صنعاني) . تهيأ البحث على قسمين رئيسيين. القسم الاول مختص بالجانب النظري للبحث فيها يتحدث عن (اللهجة ومفهوم واهمية وانواع) التكنيك البدائي. والقسم الثاني مختص بالجانب العلمي بشكل عملي شرح فيها بداية كلا الملحمين السابقين. وفي النهاية توضح لنا ان اسلوب السردي البدائي في كلا الملحمين غير متشابهين وايظا الفكر الرئيسي لمواضيعهم مختلفين. وملحمة لعليخان كوفة مبنية على مبادئ اجتماعية وملحمة شيخ صنعاني مبنية على مبادئ تصوفية .

الكلمات المفتاحية: البداية، انواع البداية، لعليخان كوفي، شيخ الصنعاني، الحدث.

The technique of the summary between both epics "La'likhana Guvey" and "Shaikh of San'an"

Ali Ajeel Mosa — **Nizar Salman Tahir**
1 Department of Kurdish Language, Faculty of Humanities.
2 Department of Kurdish Language, College of Basic Education — University of Zakho Kurdistan Region-Iraq
ali.mosa@stud.uoz.edu.krd nizar.taher@uoz.edu.krd

JOBS مجلة العلوم الأساسية
Journal of Basic Science
Print -ISSN 2306-5249
Online-ISSN 2791-3279
العدد الثاني عشر
٢٠٢٢م /١٤٤٤هـ

Abstract:

The technique of the beginning is an important item that is used to attract the reader. Because this tactic is a gate in literature which the reader inter in that is why we see this is the best tactic to start with both epics (la'likhana Guvey) and (Shaikh of San'an). This research is prepared under the name (The technique of the summary between both epics La'likhana Guvey and Shaikh of San'an).

The research is distinguished on two main parts, the first part is theoretical which talks about(vocabularies, concepts and the importance if summary tactics). The second part is practical, which applied in the summary of those two epics we mentioned above.Finally the result was that the way of narrating these two epics were completely different and the main themes of each epic is totally different. ((La'likhana Guvey) is standing on social matters but (Shaikh of San'an) is standing on mystical matters.

Key words: (Beginning , types of Beginning , La'likhana Guve, Shaikh of San'an, events)

تەکنیکا هونەریا دەستپێکێ دناڤبەرا داستانێن (لەعلیخانا گۆڤە) و (شێخێ سەنعانی)[١]دا

عەلی عجیل موسی [1*]
[1]پشکا زمانێ کوردی . فاکولتیا زانستێن مرۆڤایەتی،
زانکۆیا زاخۆ، هەریما کوردستانێ- عێراق.
ali.mosa@stud.uoz.edu.krd

پ. د. نزار سەلمان طاهر [2]
[2]پشکا زمانێ کوردی. کۆلیژا پەروەردا بنیات
زانکۆیا زاخۆ، هەریما کوردستانێ- عێراق.
nizar.taher@uoz.edu.krd

پۆختە:

تەکنیکا دەستپێکێ وەکو ڕەگەزەکێ سەرەکییێ ژبۆ سەرەنجڕاکێشانا ڕۆلێ خۆ دبینیت، چونکی تەکنیکا (دەستپێکێ) ژ ئەوان دەڕازیکێن دەستپێکێیە دناڤ پێکهاتا دارێژتنا ناڤەکییا دەقێ ئەدەبی ب گشتی و دەقێ ڤەگێڕای ب تایبەتی. داستانا فۆلکلۆریا کوردی ب هەردوو جۆرێن خۆڤە (خۆمالی) و (هەڤپشک) بڕەنگەکێ بنچینەیی تەکنیکا دەستپێکێ ب خۆڤە گرتییە، مە بفەر دیت ئەم ڤەکۆلینا ئەڤێ تەکنیکێ بکەینە دناڤ دەقێ داستانێن "لەعلیخانا گۆڤەیی" و "شێخێ سەنعانی"دا.

ئەڤ ڤەکۆلینە لژێر ئەڤێ ناڤۆنیشانی هاتییە (تەکنیکا هونەریا دەستپێکێ دناڤبەرا داستانێن "لەعلیخانا گۆڤەیی" و "شێخێ سەنعانی"ی)دا، ڤەکۆلین ل سەر دوو پشکێن سەرەکیدا هاتییە بەرجستەکرن. پشکا ئێکێ بۆ لایەنێ تیۆریێ ڤەکۆلینێ هاتییە تەرخانکرن و دناڤدا باسێ (زاراڤ و

---

[١]- ئەڤ ڤەکۆلینە یا وەرگرتییە (بحث مستل) ژ ماستەر نامەیا قوتابی (علي عجيل موسى) ب سەرپەرشتیا (پ. د. نزار سلمان تاهر)

JOBS مجلة العلوم الأساسية
Journal of Basic Science
Print -ISSN 2306-5249
Online-ISSN 2791-3279
العدد الثاني عشر
٢٠٢٢م /١٤٤٤هـ

تێگەهو گرنگی و جۆرێن) تەکنیکا دەستپێکێ هاتییەکرن. پشکا دوویێ بۆ لایەنێ پراکتیکی هاتییە تەرخانکرن، و دناڤدا برەنگەکێ پراکتیکی دەستپێکا هەردوو داستانێن ناڤبری هاتییە شرۆڤەکرن و ل دووماهیکێ بۆ مە دیاربوو، کو شێوازێ ڤەگێرانا دەستپێکێ د هەردوو داستانانداا وەکو ئێک نینە و دیسان هزرا سەرەکییا بابەتێ ئەوان ژی د ئێ ژێکجودانە، کو داستانا لەعلیخانێ ل سەر بنەمایەکێ جڤاکی هاتییە ئاڤاکرن و داستانا "شێخێ سەنعانی" ل سەر بنەمایەکێ هزرا سۆفیگەر هاتییە ئاڤاکرن.
پەیڤێن کلیلی: دەستپێک، جۆرێن دەستپێکێ، لەعلیخانا گۆڤەیی، شێخێ سەنعانی، رویدان.

١- پێشەکی:
دەستپێک ئێک ژ گرنگترین رەگەزێن هونەرییە دناڤ دەقێن ئەدەبیدا ب تایبەتی و د ژیانا رۆژانەیا مرۆڤییدا ب شێوەیەکێ گشتی پێگەهێ خۆ هەیە، دەستپێکێ پەیوەندییا ب هەمی لایەنێن ژیانێڤە هەیە.

١- ١- ناڤونیشانێ ڤەکولینێ:
ئەڤ ڤەکۆلینە ل ژێر ناڤونیشانێ (دەستپێک د داستانا "لەعلیخانا گۆڤەیی" یا (مستەفا نوری بامەرنی) و داستانا "شێخێ سەنعانی" یا (فەقێ تەیران)دایە.

١- ٢- رێبازا ڤەکولینێ:
ژ بەر پێدڤییاتی و شێوەیێ لێکولینکرنێ، مە د ئەڤێ ڤەکولینێدا رێبازا وەسفی شرۆڤەکار پراکتیزەکرییە؛ چونکی ئەڤ رێبازە دگەل ناڤەرۆکا ڤەکولینا مە دگونجیت.

١- ٣- سنووری ڤەکولینێ:
سنوورێ ئەڤێ ڤەکۆلینێ دیارکرییە، کو بتنێ دێ باسێ (دەستپێک)ێ وەکو رەگەزەکێ هونەری هێتەکرن و دێ بتنێ ل سەر دەقێن داستانا "لەعلیخانا گۆڤەیی" یا (مستەفا نوری بامەرنی) و داستانا "شێخێ سەنعانی" یا فەقێ تەیران هێتە پراکتیزەکرن.

١- ٤- گرنگیا ڤەکولینێ:
گرنگیا ئەڤێ ڤەکۆلینێ د هندێدایە پراکتیزەکرنا رەگەزێ هونەریێ (دەستپێک)ێ دناڤ داستانا "لەعلیخانا گۆڤەیی" یا (مستەفا نوری بامەرنی) و داستانا "شێخێ سەنعانی" یا (فەقێ تەیران)دا، چەند جۆر دەستپێک هەنە و چ رۆل گێرایە، ژبۆ چەسپاندنا ئاراستا دەستپێکێ دناڤ داستانێدا.

١- ٥- پلانا ڤەکولینێ:
ئەڤ ڤەکۆلینە ل سەر دوو پشکان هاتییە دابەشکرن، پشکا ئێکێ ئەڤان بابەتان ب خۆڤە دگریت، کو تێدا: دەستپێک وەک زاراڤ و چەمک و پێناسە، گرنگیا دەستپێکێ، جۆرێن دەستپێکێ، هەڤبەرکرنا دەستپێکا داستانێن "لەعلیخانا گۆڤەیی" و "شێخێ سەنعانی"، هاتینە بەحسکرن. پشکا دوویێ: یا هاتییە تەرخانکرن ژبۆ پراکتیزەکرن ل سەر دەستپێکا داستانێن "لەعلیخانا گۆڤەیی" و "شێخێ سەنعانی"دا، بەحسێ دەستپێک (ڤەگێران، رویدان، جهی، کارەکتەر)ان هاتینە شرۆڤەکرن، گرنگترین ئەنجامێن ڤەکولینێ هاتینە دیارکرن.

٢- دەرازینەکا تیۆری ل دۆر دەستپێکێ:

٢- ١- زاراڤێ دەستپێک (البداية) (Beginning):

دەستپێک زاراڤەکێ ئەدەبییە ل دەستپێکا هەر دەقەکێ ڤەگێڕایی دهێت و گرنگی و تایبەتمەندیێن خۆ وەکو زاراڤەکێ ب سەنگ پێشاندایە. ل گەڵ جەختکرن و کاریگەرییەکا سۆزداری یان هونەری دروستدکەت. دەستپێک وەکی هەر زاراڤەکێ دییێ ئەدەبی چەندین پەیڤ و زاراڤ بۆ هاتینە بکارئینان و د زمانێن جودادا ژی زاراڤێن بۆ هەنە. بەرامبەری زاراڤێ (دەستپێک) د زمانێ ئینگلیزیدا زاراڤێ (Beginning,) دهێتە بکارئینان. (Oxford, ١٣٨٤: ٦١). و د زمانێ عەرەبیدا بەرامبەر زاراڤێ (دەستپێک) زاراڤێ (البداية) دهێتە بکارئینان. (البعلبكي، ٢٠١٠: ٢٢٧). هەروەسا زاراڤێن (بداية، فاتحة، مستهل) ژی دهێنە بکارئینان. (دوسكي، ٢٠٠٩: ١٩٤). هەروەسا د زمانێ فارسیدا ژی زاراڤێ (آغاز) دهێتە بکارهینان (میرصادقی، ١٣٩٢: ١٠٢) د زمانێ کوردیدا زاراڤێ (دەستپێک) دهێتە بکارئینان. (دوسكي، ٢٠٠٩: ١٩٤). یان ژی زاراڤێ (سەرەتا) دهێتە بکارئینان. (شێخ محەمەدی خاڵ، ٢٠٠٥: ٢٧٤).

٢- ٢- چەمک و پێناسەیێن دەستپێکێ:

دەسپێک وەکو رەگەزەکێ هونەری رۆل و کاریگەرییا خۆ ل سەر نڤیسینا دەقێن ئەدەبی ب گشتی و داستانێ ب تایبەتی هەیە، هەلبەت نڤیسینا دەستپێکێ بۆ بەرهەمەکێ ئەدەبی کارەکێ ئاسان نینە، بەلکو ئێکە ژ زەحمەتترین کارێن نڤیسینێ د دەقێن ڤەگێرانکیدایە؛ چونکی دەستپێک رێکەکە بۆ شکاندنا هندەک پیڤەرێن ڤەشارتی و بێدەنگ ل دەڤ هەر نڤیسەرەکێ. دەستپێک بهایەکێ زێدەتر ب دەقی دبەخشیت بۆ هندێ سەرەنجا زۆرترین خوێندەڤانان بۆ لایێ دەقی رابکێشیت. نڤیسین و پێنگاڤا ئێکێ د هەر بەرهەمەکێ ئەدەبیدا رێکێ ل بەر نڤیسەری ڤەدکەت هزر و بیرێن خۆ ب شێوەیەکێ رێکخستی دارێژیت، ژبەرکو ئەو دەستپێکا ب زەحمەت وەکو پرۆسێسەکا دەستپێکی بۆ چوونا ناڤ رویدانێن دەقێن داستانێ و نڤیسینا داستانێ تێپەراندییە، ئەڤێ قوناغێ پێدڤی ب رەوشەنبیری و تێگەهشتنەکا باش هەیە. مەبەست ژ رەگەزێ دەستپێکێ د داستانێدا (ئانکو سەرەتایا ئێکەمین رستە یان پەرەگراف یان ژی لاپەرییە، ئانکو ئەڤ رەگەزە دبیتە رێکخۆشکەر و خویاکەرا هەڤرکیا راستەقینەیا داستانێ، کو ل دەستپێکی مە ژێ ئاگەهدار دکەت). (میرصدقی، ١٣٨٧: ١٠٠). ئەڤ رەگەزە رێکێ ل بەر نڤیسەری رووهن و ڤەکری دهێلیت، کو زۆرتر بچیتە دناڤ رویدانێن گرێدایی بابەتێ دهێتە ئازراندن، ئەڤ بەرفرەهبوونا بابەتی و شێوازێ ڤەکرنا دەستپێکێ بۆ گرێدانا خوێندەڤانی ب دەقیڤە بۆ رەوشەنبیری و شێوازێ نڤیسینا نڤیسەری ڤەدگەریت، چونکی ئێکەم پەیڤ یان پەرگرافا دەستپێکی سەرەنجا خوێندەڤانی بۆ خواندنا دەقی رادکێشیت و خوێندەڤانەکێ زۆرتر بۆ بەرهەمی پەیدادبیت. (دەستپێک پارچەیەکا هونەرییا بژارەیە و گرێدایە ب بەشێن دیتر یێن دەقیڤە و ژێک ناهێنە جوداکرن) (قاسم، ٢٠٠٤: ٤٦). کەواتە دەستپێک پێدڤییە ب شێوەیەکێ بهێتە دارشتن، کو پەیوەندییەکا بهێز ل گەڵ ووماهیکێدا ژی هەبیت، ئەو رویدانێن دهێنە بەحسکرن ژ دەستپێکێ حەتا دووماهیکێ گرێدانەک هونەری دناڤبەرا ئەوندا هەبیت و ئەڤ گرێدانە دبیتە جهێ بایەخدانێ و سەرەنجا خوێندەڤانی زێدەتر دبیت بۆ خواندنا دەقی، خوێندەڤانی ل سەر چەند رویدانێن گرنگ ئاگەهدار دکەت، هەر ژ ئێکەم پەیڤا خوێندەڤان ژ دەقی د خوینیت ئاشنایی شێوازێ دەستپێکرنا چاوانییا رویدان و رێکخستنا دەقێ ئەدەبی دبیت، بێگومان هەر بابەتەکێ دەستپێک ئاماژێ ب هەمی چوارچووڤەیێ (رویدان و کارەکتەر و دەم و جهی)ی دکەت، ئاراستەیا خوێندەڤانی بۆ چوونا دناڤ

دەقێ داستانێ و تەڤایا زانیارێن ئاشکرا و ڤەشارتیێن د دەقیدا دیاردکەت. (داستانا باش دەستپێدکەت ب رستەیەکێ یان پەراگرافەکێ سەرنجراکێش و سەرسورمان، خۆش یان نەخۆش بیت، کو د شیانداية سەرنجا خوێندەڤانی تا رادەیەک بلند راکیشت و خوێندەڤانی هانبدەت ل سەر خواندنا داستانێ بەردەوام بیت) (الهنداوي، ٢٠١٨: ١٩٤). دەستپێك بریارێ ل سەر کارێ ئەدەبی ددەت و ب کارەکێ زیندی و گرنگ دناڤ بەرهەمێن ئەدەبیدا دهێتە لقەمدان. دەستپێک رەگەزەکێ جودایە دناڤ رەگەزێن دیتر یێن ئەدەبیدا و ب کلیلا بەرهەمێ ئەدەبی دهێتە هژمارتن، هەر ژبەر ئەڤێ چەندێ نڤیسەران گرنگی ب دەستپێکێ دایە و هەر ئێکێ ل دویڤ هزر و بیرێن خۆ دەستپێک پێناسە کریە، ئەڤ پێناسە دکۆکا خۆدا بۆ ئێک مەبەست دهێنە ڤەگێران. (جیرار جینێت) دبێژیت: ((دەستپێک ئەو هەمی بۆشاییە ژ دەقێ دەستپێکی کو گرنگیێ ب بەرهەمهێنانا گۆتارێ دەربارەی دەقی ددەت)) (صالح و ابراهیم، ٢٠٢١: ٧٦٨). دەستپێک ژ هەمی رەگەزێن دیتر یێن بەرهەمێن ئەدەبی پێشترە و ب کلیل و دەستپێکا کارێ ئەدەبی ب گشتی دهێت، هەر نڤیسینەکێ دەستپێکەکا چوارچووڤەیی خۆ بۆ رێکخستنا رویدانێن بەرهەم ل سەر هاتیە ئافراندن، نەخاسمە د داستانێن فۆلکلۆریێ کوردیدا دەستپێک خالا هەرە گرنگ و پێدڤیە، چونکی دەستپێکە سەرنجراکێشانا خوێندەڤانی بۆ دەقێن داستانێ رادکێشیت و ئەوێ هزرێ ل دەڤ دروست دکەت، کو خوێندەڤان راستەوخۆ د گەل رویدانێن داستانێدا بژیت. ژبەرکو (ژانرێ داستانێ ژانرەکە مرۆڤ ل گەلدا دژیت) (جینیت، ١٩٩٩: ٦٥). پەیڤا داستانێ بوویە باشترین دەستپێک بۆ هەر داستانەکا دکەڤیتە بەردەستێن خوێندەڤانێن داستانێ و ب تایبەت داستانێن فۆلکلۆرێن کوردی تایبەتمەندیا خۆ دناڤ مللەتێ کورددا هەیە. ((دەستپێک بە یەکێک لە گرنگترین تۆخمەکانی پێکهاتەیی دەقی ئەدەبی دادەنرێت. لەلایەکی تر بە یەکێک لە تۆخمەکانی بونیادی هونەری شیعر، چیرۆک، داستان... تاد هژمار دکرێ)) (عەلی و حەسەن، ٢٠١٨: ٦٥). راستە دەستپێک زۆر گرنگە دناڤ دەقێن داستانێن فۆلکلۆرێن کوردیدا، لێ رۆلێ رەگەزێن دیتر یێن ئەدەبی ژی نابیت بهێتە پشتگۆههاڤێتن، چونکی داستان ل سەر بنیاتێ رویدانەکێ و قارەمانیا کارەکتەرەکێ نەتەوەیی دهێتە ئاڤاکرن.

٢ـ ٣ـ گرنگیا دەستپێکێ:

دەستپێکێ رۆل و گرنگیا خۆ د دروستبوونا دەقێ داستانێدا هەیە، ئەوە مە ب جیهانا بەرهەمیڤە گرێددەت، (دەستپێکێ دوو ئەرکێن گرنگ هەنە، ئێک سەرەنجراکێشانا وەرگری ب رێکا دەربرینێن سەرسوورهێنەر، دوو ئەو پێشەنگ بیت، کو دەقی روون بکەت و ب رێکا واتا و دەلالەتان خۆ ب تەڤایا رەگەزێن دیترڤە پەیوەست دکەت) (النصیر، ٢٠٠٩: ٢٢). کەواتە دەستپێک ب کلیلا دەقێ ئەدەبی پشتی ناڤونیشانی دهێتە هژمارتن، ئەڤێ رەگەزی کاریگەریەکا مەزن ل سەر هەستێن وەرگری دکەت و رێکێ ل بەردەم گوهدارێ داستانێ خۆش دکەت ژ بابەتی نەهێتە ڤەقەتاندن تاکو دگەهیتە دووماهیکا داستان (د داستانێدا کۆمەکا پێکهاتەیێن سەرەکی هەنە، ڤەکرنا دەستپێکێ بۆ هەر بەرهەمەکێ ئەدەبی پێکهاتەیێن بەرهەمی د گرنگن بۆ کارتێکرنێ ل سەر هزر و بیرێن وەرگری و گرنگیا وێ دەستپێکی دهێتە دیتن) (الهنداوي، ٢٠١٨: ١٩٧). بێگومان پێکهاتەیێن داستانێ هەمیان گرنگیا خۆ د ئاڤاکرنا دەقێ داستانێدا، هەر ئێکێ ل دویڤ ئەرکێ خۆ رۆلی دبینیت، لێ دەستپێکا بۆ داستانێ ژلایێ ڤەگێریڤە دهێتە ڤەگێران و تایبەتمەندی و شێوازەکێ تایبەت ژی هەیە. ((ب هاریکاریا دەستپێکێ چیرۆکبێژ و گوهدار ژ ژیانا ریالیستی دوور دکەڤن)) (حاجی، ٢٠٠٥: ٢٩-٣٠). کەواتە ئێکەم پەیڤ یان ئێکەم پەراگراف پێدڤیی ب هزرکرن و

دارشتنەکا نموونەیی و تایبەت هەیە، داکو بشێت ب باشترین شێوە رێکا پێکڤەگرێدانا خوێندەڤان ل گەل ئەوێ جیهانا بەرهەمی یێ ل بەردەستێ خوێندڤانی و خوێندەڤان دناڤ ئەوان رویداناندا دژیت. (خالا دەستپێکێ د هەر هونەرەکێ ئەدەبیدا کۆمەکا داهێنانێن ب زەحمەت ب خۆ دگریت، رۆلەکێ کاریگەر د بەرهەمهێنانا ئێکەم رستە یان ئێکەم پەراگرافدا دبینیت گرێدانەکا بهێز دناڤبەرا دەستپێکێ و قوناغێن ناڤەراست و دووماهیکێدا دروستدکەت) (عبدالجلیل، ٢٠٠٥: ٥٧). دەستپێکرنا خالا ئێکێ بۆ ڤەگێری پێدڤی ب هزر و ئاشۆپەکا کویر هەیە، بشێت دەستپێکەکا سەرسوور هێنەر دروستبکەت.

٢- ٤- جۆرێن دەستپێکێ:

ئارمانجا دەستپێکێ ئەوە کەش و هەوایەکێ ئارام بۆ خوێندەڤان و گوهدارێن داستانێ دەستەبەر بکەت. دابەشکرنا دەستپێکێ د داستانێدا سێ جۆران ڤەدگەریت: (دەستپێکا ڤەگێرانکی د داستانێدا، دەستپێکا وەسفییا د داستانێدا) (علاونە، ٢٠١٩: ٤٦٨). هەر جۆرە ب ئەڤی شێوەیی هاتینە دابەشکرن:

٢- ٤- ١- دەستپێکا ڤەگێرانکی د داستانێدا: ئەڤ جۆرە دەستپێکە رویدانان پێشکێش دکەت، ئەو رێکخستنا بۆ رویدانێن داستانێ دهێتەکرن، ئەرکێ سەرەکی ڤەگێرانێ دەستنیشانکرنا رویدانایە. ئەڤ جۆرە بۆ دوو جۆران دهێتە دابەشکرن:(دەستپێکا ڤەگێرانی، دەستپێکا رێکخستنا رویدانان).
٢- ٤- ٢- دەستپێکا وەسفیی د داستانێدا: وەسفکرن ئێک ژ هونەرێن گرنگ یێن ڤەگێرانییە، کێم دەقێن ئەدەبی هەنە وەسفکرن تێدا نەبیت، زۆرجاران نڤیسەر بۆ هونەریکرنا دەقی پەنایێ بۆ وەسفکرنێ دبیت، داکو زیندیبوونا دەقی بپارێزیت، ئەڤ زیندیبوونە دەقی کاریگەرییا خۆ ل سەر هزرو بیرێن خوێندەڤانی هەیە. وەسفکرن ل سەر سێ جۆران دهێتەکرن: (وەسفا جهی، وەسفا کارەکتەری).

٣- پراکتیزەکرن ل سەر دەستپێکا دەقێ داستانێن "لەعلیخانا گۆڤەیی" و "شێخێ سەنعانی"دا:

٣- ١- دەستپێک د داستانا "لەعلیخانا گۆڤەیی"دا:
٣- ١- ١- دەستپێکا ڤەگێرانێ د داستانا "لەعلیخانا گۆڤەیی"دا:
ڤەگێر هەر ل دەستپێکا داستانا "لەعلیخانا گۆڤەیی"دا ئێکسەر باس ل شێوازێ دەستپێکرنا داستانێ کرییە و دەستپێکەکا سەرەنجراکێش و گرنگ بۆ خوێندەڤانی دارێژتییە، ئەڤ چەندە دبیتە ئەگەرەکێ بهێز خوێندەڤان ب دەقێ داستانا لەعلیخانێڤە بهێتەگرێدان، چونکی هزرا شێوازێ ڤەگێرانێ د ئەڤێ داستانێدا کاریگەریەکا بهێز ل سەر هزرێن خوێندەڤانی دکەت، هەر ژ ئێکەم لاپەرەیێ داستانێ باس ل کارەکتەرێ سەرەکیێ داستانێ و بنیاتێ دەستپێکرنا دەقێ داستانا لەعلیخانا گۆڤەییدا رویدانەکا گرنگ و دیار دناڤ دەقێ ئەڤێ داستانێدا دهێتە دیتن، دەما دبێژیت: ((پشتی (ئینسی) کورێ (عەلی ئاغا)ی سەرۆکاتییا ئێلێن (کیکان و ملان) ژبابێ خۆ وەرگرتی...)) (بامەرنی، ٢٠٠٦: ٣١). دناڤ داستانێن خۆمالییدا بابەت ل دەستپێکێ راستەوخۆ دەربرینێ ژ ئەوێ کەتوارێ کو داستان لێ دروست بووی دکەت؛ چونکی دەقێ داستانا "لەعلیخانا گۆڤەیی" ل سەر ئەڤێ رویدانا دەستپێکێ هاتییەئاڤاکرن، ئەڤ رویدانە دبیتە بنەما بۆ پێشخستن و پێکڤەگرێدانا

JOBS مجلة العلوم الأساسية
Journal of Basic Science
Print -ISSN 2306-5249
Online-ISSN 2791-3279
العدد الثاني عشر
٢٠٢٢م /١٤٤٤هـ

رویدانێن داستانێ و ب درێژاهییا دەقێ داستانێ ڕەنگڤەددەت، ئەڤ شێوازێ دارێژتنێ د دەستپێكا داستانێدا ژ دوو لایانڤە ئاستێ دەقی دەستنیشان دكەت، ئێک: بابەت زۆر رووهن و ئاشكرا بۆ خوێندەڤانی دهێتەدارێژتن و سەرەنجا خوێندەڤانی ب خوێندنا تەڤایا دەقێ داستانێڤە گرێددەت. دوو: دەستپێک دبیتە بنەما بۆ ڕێكخستنا رویدانێن ناڤا داستانێ و چاوانییا پێكڤەگرێدانا رویدانان. ئەڤ رویدانە دبیتە خالەكا بهێز خوێندەڤانێ د ئێكەم لاپەردا بابەتی ب شێوەیەكێ گەرم و واقعێ و خوێندەڤان هزرەكا بەرفرەه ل سەر ناڤەرۆكا داستانێ وەردگریت.

د دەستپێكا خوێندنا داستانێدا هندەک پرسیار و ڕامان ل دەڤ خوێندەڤانی دهێنە ئازراندن، كو ناڤەرۆكا داستانێ ژ ئەوێ چەندێ دویر نینە، بەلكو درێژەپێدانا ئەوان هزرایە، ئەوێن ڕێک ل بەر هزركرنا خوێندەڤانی ڤەكرییە و خوێندەڤان نەچاركرییە دگەل خوێندنا دەقێ داستانێدا بەردەوام بیت، تاكو دگەهیتە دووماهیک خالا داستانێ. ڤەگێران ژی وەكو كارەكێ هونەریێ باس ل ڕێكخستنا رویدانێن ناڤا داستانی دكەت، لێ ڤەگێری مافێ پێش و پاش یان كورت و درێژ رویدانان نینە، چونكی داستانێن فۆلكلۆری ل دویڤ رویدان و ناڤەرۆكا دەقی دهێنە ڤەگێران، ئەڤە ژی بۆ گرنگییا ناڤەرۆكا بابەتێ داستانێ دمینیت، كاریگەریا داستانێ ل سەر خوێندەڤانی ئاست و سەنگا داستانێ دەستنیشان دكەت.

٣-١-٢- دەستپێک رویدان د داستانا "لەعلیخانا گۆڤەیی"دا:

ب ڕەنگەكێ گشتی داستانا "لەعلیخانا گۆڤەیی" ژ هندێ دەستپێدكەت دەمێ (عەلی ئاغا) وەغەرا دووماهیكێ دكەت و ل دویڤ دابۆنەریتێن جڤاكی ، ئێک ژ ئەوان بابەتێن دناڤا دەستپێكا داستانا لەعلیخانا گۆڤەییدا، ئەوە دەمێ ((ئینسێ كورێ عەلی ئاغایی سەرۆكاتییا ئێلێن كیكان و ملان ژ بابێ خۆ وەرگرتی، حوكمەكێ ڕاست و دروست كر...) (بامەرنی، ٢٠٠٦: ٣١). دەستهەلات دكەڤیتە د دەستیدا و ئەوێ شییا حوكمرانیەكا ڕاست و دروست بەرهەڤبكەت، ئەڤە ب ئێكەم رویدانا دەستپێكا داستانا لوعلیخانا گۆڤەیی دهێتەهژمارتن، ژبەركو ((ناڤۆدەنگییا (ئینس ئاغا)ی بچاكی ل ناڤ هەمی ئێلا بەلاڤبوون...) (بامەرنی، ٢٠٠٦: ٣١). و ل دەڤەرێ و د ناڤ هەمی ئێلێن دەوروبەر ژی دەنگڤەدابوو، چونكی (ئینس ئاغا) كەسەكێ ناندە و چاڤ ڤەكری و مرۆڤ دۆست بوو، حەزەكا زێدە بۆ نێچیرێ هەبوو و دەمەكێ درێژ ل ڕاڤ و نێچیرێ دبۆرانت و حەزا گەرهانا ژ دەرڤە ژی هەبوو، هەروەسا پارەیەكێ زۆر ل بەر دەستێن ویدابوو بۆ برێڤەبرنا كاروبارێن دەستهەلاتا خۆ عەشیرەتگەریێ و دەستهەلاتا ئەو دكەت.

ئەڤە ب ئێكەم رویدانا دەستپێكا داستانا لوعلیخانا گۆڤەیی دهێتەهژمارتن، ژبەركو ((ناڤۆدەنگییا (ئینس ئاغا)ی بچاكی ل ناڤ هەمی ئێلا بەلاڤبوون...) (بامەرنی، ٢٠٠٦: ٣١). و ل دەڤەرێ و د ناڤ هەمی ئێلێن دەوروبەر ژی دەنگڤەدابوو، (ئینس ئاغا) پشتی ژ نێچیرێ ڤەگەریایی درێكا خۆدا قەستا وەلاتێ (جانگیر ئاغا)ێ سەرۆک عەشیرێ (مامخورا) كری چەند ڕۆژەكان ل (قەسرا جانگیر ئاغا)ی وەک مێهڤان مایی ڕۆژەكێ چاڤێن (ئینس ئاغا)ی ب (زەینەب خاتوین)ێ دكەڤیت، ژبەر جوانی و نازكییا (زەینەب خاتوین) دلێ (ئینس ئاغا)ی گەلەک كەتیێ و گۆت دڤێت ئەڤ كچە بۆ من بیت، ئەو ژی دەما ((زەینەب خاتوین جانگیر ئاغایی خاست و نەختێ و خەلاتێن خۆ ڤەبرین و دەزگرا خۆ نیشان كر)) (بامەرنی، ٢٠٠٦: ٣٢). پشتی خواستنا كچێكێ ل گۆرەیی دابۆنەریتێن جڤاكی هەر داخوازیەكا بابێ (زەینەب خاتوین)ێ هەیی دەملەدەست جێبەجێكر، چونكی (زەینەب خاتوین) كچەكا جوان و بالكێش بوو و گەلەک دلێ (ئینس ئاغا)ی ب ئەڤێ ژن خواستنێ خۆشبوو.

JOBS
مجلة العلوم الأساسية
Journal of Basic Science
Print -ISSN 2306-5249
Online-ISSN 2791-3279
العدد الثاني عشر
٢٠٢٢م/١٤٤٤هـ

(ئینس ئاغا) پاشی قەستا وەڵاتێ (جانگیر ئاغا)ێ ل باژێرێ (دیاربەکر)ێ کر و پشتی چەند ڕۆژەکان ل ئەوێ مایی چاڤێن ئەوی ب (فاطما خاتوین)ێ دکەڤیت و سەرەنجا وی ڕاکێشا، هەر د ئەوێ گەرهاندنێدا و ل وێری ژی ((خویشکا سەعدوین ئاغا)ی (فاطما خاتوین)... خاست و نەخت و خەلاتێن خۆ ڤەبرین. چەند ڕۆژەک لنک وان ژی بۆراندن... ئەوژی نیشان کر)) (بامەرنی، ٢٠٠٦: ٣٢). پشتی چەند ڕۆژەکا بەرەڤ ئێلێن (کیکان و ملان)ڤە دزڤریت و هەر ل دەمێ گەهشتنا ئێکسەر دەست بکاروبارێن شاهیا خۆ کر، ئەڤ رویدانە ڕێکێ ل بەر پرۆسێسا پێشکەفتنا رویدانێن سەرەکیێن داستانا ''لەعلیخانا گۆڤە''یێ ڤەدکەت، بێگۆمان ئەڤ جۆرە رویدانە سەرەنجا خوێندەڤانی بۆ ناڤ دەقێ داستانێ ڕادکێشیت و کاریگەرییەکا زۆر مەزن ل سەر دەستپێکا "لەعلیخانا گۆڤەیی"دا دکەت بۆ پێشچاڤکرنا وەرگری.

ئەڤ رویدانە دبیتە دەستپێک رویدان سەرەکیا داستانا "لەعلیخانا گۆڤەیی" بهێتە رویدان و گورانکارییێن مەزن د بەرهەمیدا چەندین رویدانێن دیتر د دویڤدا دهێن، هەر ئێک ژ ئەوان رویدانان وەرچەرخانەکێ دناڤ بەرهەمیدا دروستدکەت، هندەک رویدان ل پێشیا ئەڤێ رویدانێ دهێن، لێ ئەو دبنە بنەما ئەڤ رویدانە و چەند رویدانێن دیتر یێن سەرەکی رویبدەن، چونکی داستان فۆلکلۆرییە و بابەتێ سەرەکی ل دەستپێکێ ناهێتە باسکرن، بۆ نموونە:

((د ژیێ بیست و حەفت سالیێدا (حەسەن ئاغا) مەزن و ئاقلدارێن کیکان و ملان لێ خڕبوون ئەو هەلبژارت بۆ سەرۆکیێ ل شوینا بابێ وی ئینسێ عەلی ئاغای)) (بامەرنی، ٢٠٠٦: ٣٤).

ئەڤە ئێکەم رویدانا سەرەکیا دەستپێکا داستانییە، پشتی هەلبژاردنا ئاغایی ل دویڤ دابۆنەریتێن جڤاکی پێدڤییە ئاغایی زارۆک هەبن، تاکو ل پاشەڕۆژێ جهێ ئەوی بگریت، ئەڤ خالە (حەسەن ئاغا)ی نەچار دکەت وەکی خەلکێ ل هەڤژینەکێ بگەریت، لێ (حەسەن ئاغا) کەسەکێ ماقویل و گەلەک لاوبوو، ئەوی کچەکا هەمبەری خۆ دڤیا هندی هزرا خۆ ل ناڤ ئێلێن خۆدا دکر، هەر د گۆت دێ چاوا کچەکا جوان بۆ خۆ ئینم، ئەوبوو مەزن و ئاقلدارێن کیکان و ملان لێ خڕبوون تاکو چارەیەکێ (حەسەن ئاغا)ی بکەن، ئەوان بریار دا هەمی کچێن عەشیرەتێ ل بەر دەرگەهێ کۆچکێ کۆمکەن، تاکو (حەسەن ئاغا) بۆ خۆ ئێکێ هەلبژێریت، لێ ئەڤێ خڕڤەکرنێ ژی هیچ مفایەک نەبوو بۆ ئەوێ پلانا مەزن و ئاقلداران دارێژتی بۆ هەلبژاردنا کچەکا جوان و لیهاتی، ئەوە دەمێ (حەسەن ئاغا) خۆ بەرهەڤ دکەت ژناڤ ئێلێن خۆدا دەردکەڤیت بۆ لێگەریانا هەڤژینەکا هەمبەری خۆ، پشتی چەندەکێ ب ڕێکێ دچیت هندەک پێزانین گرنگ دەربارەیی کچکەکا جوانا کەس وەکی ئەوێ ل ئەوی وەڵاتی هەمیێ نەیی ئەوژی (لەعلیخانا گۆڤەیی)بوو،

((... هەکە تۆ ژ خۆ بگری ئەز خازگینم... لەعلیخانێ سەرێ خۆ ڕاکر بەرێ خۆدا (حەسەن ئاغا)یی، پاشی بەرێ خۆدا بابێ خۆ گۆت... بەلێ (حەسەن ئاغا)ی ئەزا ڕازیمە)) (بامەرنی، ٢٠٠٦: ٤٢، ٤٤).

ئەڤە پشتی دگەهیتە گۆندێ (لەعلیخان)ی، قەستا قەسرا (ئەحمەد ئاغا)ی دکەت، ل دویڤ دابۆنەریتێن جڤاکی (لەعلیخان) ژبابێ وێ خواست، هەر ل دویڤ دابۆنەریتان پشتی دانا (لەعلیخان)ێ ب (حەسەن ئاغا)ی، لێ پشتی ڤەبرینا نەختی (لەعلیخان)ێ ل دویڤ شێوازو سەردەمێن خەلک تێدا دژیا ڤەبری، بابێ (لەعلیخان)ێ نەختێ وێ دیارکری (حەسەن ئاغا)ڕازیبوو، جارەکا دیتر ڤەگەریا باژێرێ خۆ دەنگوباسێن خواستنا (لەعلیخان)ێ گەهاندنە سەرۆک عەشیرێن کیکان و ملان، هەر ئەوی دەمێ دەستبکرنا داوەتێ کر، ئەڤ رویدانە بۆ ئەگەرکێ بهێز هندەک رویدانێن دیتر دناڤا داستانێدا بهێنە رویدان، هەمی ئەو رویدانێن پشتی ئەڤێ رویدانی دروستبووین.

JOBS مجلة العلوم الأساسية
Journal of Basic Science
Print -ISSN 2306-5249
Online-ISSN 2791-3279
العدد الثاني عشر
٢٠٢٢م /١٤٤٤هـ

دناڤ جڤاکێ کوردەواریدا هەڤرکییا ژنبابێ دگەل نەفسیێ خۆ هەر هەبوویە و رەنگڤەدانا ئەڤێ کارێ د ناڤ داستانا "لەعلیخانا گۆڤەیی"دا زۆر دیار و ئاشکرایە، بوویە خالەکا بهێز بۆ ئەنجامدانا کارێن دژبەر بەرامبەری نەفسێ خۆ بکەت. د ئەڤێ رویدانێدا دەلیڤە زێدەتر بۆ ئەنجامدانا رویدانا سەرەکییا داستانا "لەعلیخانا گۆڤەیی" ڤەکر داستانا "لەعلیخانا گۆڤە"یێ بۆ داستانەکا خۆمالییا هەری بالکێش دناڤ داستانێن دیتر یێن خۆمالییدا، ئەڤێ رویدانێ زێدەتر خوێندەڤان ب ناڤەرۆکا داستانێ ئاشنەکرییە و کارتێکرنەک مەزن ل سەر هەست و سۆزێن خوێندەڤانی کرییە، تاکو بەردەوامیێ بدەت خوێندنا داستانا "لەعلیخانا گۆڤەیی" و گەهشتنا دووماهیک رویدانا داستانێ.

٣- ١- ٣- وەسفا جهی د دەستپێکا داستانا "لەعلیخانا گۆڤەیی"دا:

د دەستپێکا داستانا "لەعلیخانا گۆڤەیی"دا ئاماژە ب (کۆچکێ) هاتییە کرن، چونکی پرانییا رویدانێن داستانێ دناڤ (کۆچکێ)دا هاتینە رویدان، ئەو دژایەتییا دناڤبەرا (حەسەن ئاغا)ی و ژنبابێدا هەمی د کۆچکێدا رەنگڤەدایە. (بامەرنی، ٢٠٠٦: ٣١). ژبەرکو جهەکێ زۆر گرنگە ژبۆ رێڤەبرنا کاروبارێن عەشیرەتێ و خەلکێ گەزندەیێن خۆ دگەهاندنە ئەڤی جهی یێ دبێژنی کۆچکا (ئێنس ئاغا)ی، ژبەرکو ب جهێ سەرەکیێ روینشتن و دانۆستاندن و چارەسەرکرنا ئاریشەیێن خەلکێ دهاتە هژمارتن.

هەر وەسا ژی ئاماژە ب ناڤێ باژێرێ (دیاربەکر) (بامەرنی، ٢٠٠٦: ٣٢). هاتییە کرن، د دەستپێکا داستانێدا و هندەک رویدان ژی ل ئەڤی جهی هاتینە ئەنجامدان، وەکو وەڵات جهێ سەرەکیێ (سەعدوین ئاغا)ی برایێ (فاطما خاتوین)ێ، کو (فاطما خاتوین) ئەگەرا سەرەکییا رویدانا داستانا "لەعلیخانا گۆڤەی"یە. (دیاربەکر) باژێرەکێ دێرینێ کوردانە و ناڤودنییەک مەزن هەیە. بوویە بەڵگەیەک داستانا "لەعلیخانا گۆڤەیی" ب داستانا خۆمالییا کوردی بهێتە هژمارتن، هاندەرەکە وەرگر زێدەتر ب دەقێ داستانا خۆمالییڤە بهێتەگرێدان.

٣- ١- ٤- وەسفا کارەکتەران د دەستپێکا داستانا "لەعلیخانا گۆڤەیی"دا:

د دەستپێکا داستانا "لەعلیخانا گۆڤەیی"دا باس ل چەند کارەکتەران هاتییەکرن، (ئێنس ئاغا) و (جانگیر ئاغا) و (سەعدوین ئاغا) و (زەینەب خاتوین) و (فاطما خاتوین) (بامەرنی، ٢٠٠٦: ٣١- ٣٢). هەر ئەڤ کارەکتەرە بوونە بنیات بۆ دروستکرنا رویدانا سەرەکییا داستانا "لەعلیخانا گۆڤەیی" و ئەو پێشهاتێن دناڤا دەقێ داستانێدا روییدەن، هەر ئێک ژ ئەوان کارەکتەران ل گۆرەیی ئەنجامدانا کریارێن خۆ د ناڤ دەقێ داستانا "لەعلیخانا گۆڤەیی"دا رۆلێ خۆ دیتییە، ئەم ئاماژەیێ ب ئەڤان وەسفا ئەڤان کارەکتەران ناکەن، چونکی رۆلێ ئەوان یێ گرنگ نینە، بتنێ دێ ئاماژەیێ ب دوو کارەکتەرێن سەرەکیێ داستانێ کەین، ئەوێ د دەستپێکا داستانێدا هاتینە باسکرن، ئەوژی:

- حەسەن ئاغا:

(حەسەن ئاغا) کارەکتەرەکێ سەرەکییە د داستانێدا، پرانییا رویدانێن ئەڤێ داستانێ ب بزاڤو چالاکیێن ویڤە دگرێداینە، (حەسەن ئاغا) کورێ (ئێنسێ عەلی ئاغا)یە سەرۆک عەشیرێ (کیکان و ملان)، دبیتە کورێ (زەینەب خاتوین)ێ باسێ ئەڤێ کارەکتەری د دەستپێکا داستانێدا هاتییە کرن، ئەوژی ((پشتی مرنا بابێ خۆ، ژبەر لێهاتییا وی ژلایێ مەزن و ماقویلێن (کیکان و ملان)ڤە وەکو سەرۆک عەشیر د ژیێ (٢٧) سالییێدا هاتە هەلبژادن)) (بامەرنی، ٢٠٠٦: ٣٤).

ئەڤێ کارەکتەری چەندین رۆلێن گرنگ د ناڤ ئەڤێ داستانێدا گێراینە، هەر ئەڤ کارێن (حەسەن ئاغا)ی بوون بنەمایەکێ بهێز بۆ بەرفرەهبوونا رویدانێن سەرەکیێن دەقێ داستانێ، لێ

JOBS
مجلة العلوم الأساسية
Journal of Basic Science
Print -ISSN 2306-5249
Online-ISSN 2791-3279
العدد الثاني عشر
٢٠٢٢م /١٤٤٤هـ

پشنيارا هەڤژينيێ ژلايێ ئاقلدارو ماقويلێن عەشيرەتێڤە بۆ ئەوى هاتييەكرن، چونكى تە جهێ بابێ خۆ يێ گرتى و دڤێت تە كورەك هەبيت پشتى تە جهێ تە بگريت، هەر وەكى چاوا تە جهێ بابێ خۆ گرتى، (حەسەن ئاغا)ى ژى گۆت وەكى وە دڤێت.

- (فاطما خاتوين) ئێك ژ ئەوان كەسايەتييانە رۆلەكێ گرنگ و سەرەكى د بنياتێ ئاڤاكرنا رويدانا سەرەكييا دەقێ داستانا "لەعليخانا گۆڤەيى"دا ديتييە، ئەڤ كارەكتەر د دەستپێكا داستانێدا ژى وەكو كارەكتەرەكا ديار هاتييە باسكرن، ب درێژاهييا داستانێ كارەكتەرەكا سەرەكى بوويە و ئەگەرەكێ بهێزبوو بۆ پێشداچوونا تەڤايا رويدانێن ئەڤێ داستانێ، هەر ئەڤ كارەكتەرە بوو هەڤركى و دۆژمنكاريیا نەفسێ خۆ دكر ژبۆ شكاندنا دەستهەلاتا ئەوى و سەركێشيا عەشيرەتێ.

٣- ٢- دەستپێك د داستانا "شێخێ سەنعانى"دا:

٣- ٢- ١- دەستپێكا ڤەگێڕانێ د داستانا "شێخێ سەنعانى"دا:

د دەستپێكا داستانا "شێخێ سەنعانى" ب دەستپێكەكا ڤەگێڕانكى دەستپێكرييە، د چەندين دێرێن دەستپێكێدا ڤەگێرى پەسنا خوداێ مەزن و پێغەمبەرى سلاڤێت خودێ ل سەر بن كرييە، هەر هەبيەت و مەزناهييا خودايى د هژمارەكا زۆرا مالكێن هۆزانێدا بۆ خوێندەڤانى بەرچاركرينە، لەوا دشێن بێژين د ئەڤێ داستانێدا رويدانا سەرەكييا داستانێ ئێكسەر دەستپێنەكرييە، بەلكو شێوازەكێ تايبەت بۆ ڤەگێرانا پەسنا خودايى چەندين لاپەرە هاتينە دارێژتن، ئەڤ چەندە دبيتە خالەكا بهێز قەبارەيێ داستانێ بەرفرەه ببيت. د داستانێن شيعريدا نڤيسەر تەكنيكێن هونەرى بۆ دارێژتنا دەقێ بكاردئينيت، تاكو بەرهەمەكێ ڤەگێڕانكيێ درێژ بەرهەم بينيت، ئەڤ شێوازێ ڤەگێڕانێ د پرانييا داستانێن هەڤپشكدا هەيە، چونكى داستان فۆلكلۆرييە پێدڤييە ژ رويدانا سەرەكييا داستانێ و ئاماژەيێن ب كريارێن (شێخێ سەنعانى) بكەين، تاكو بزانين دەستپێكا ڤەگێرانا ئەڤێ داستانێ، بۆ نموونە:

((شەيخەك هەبوو جارا ئەول
نورا خودێ هلبوو ددل
صەد گومرەهو ضال و مضل
ب دەستێ شەيخ د هاتە تەوبەتێ)) (تەيران، ٢٠٠٥: ٣٢٣). م (٢٤).

ل دەستپێكا داستانا "شێخێ سەنعانى"دا باس ل شيان و خودێ ناسيا شێخى هاتييە كرن، هەر تشتەكێ د ژيانێدا ب سەرێ مرۆڤەكێ هاتبيا يان كەسەكێ ڤيابا دەست ژ گونەهان بەرددەت پەنا بۆ بەر دەستێن (شێخێ سەنعانى) دبر و گەلەك كەس ژبۆ رێكا هيدايەتێ ڤەگەڕاندينە و بوويە ئەگەرێ گوهۆرينا دەستپێكرنا ژيانا چەندين كەسان.

٣- ٢- ٢- دەستپێك رويدان د داستانا "شێخێ سەنعانى"دا:

ئێكەم رويدانا سەرەكييا ل دەستپێكێ ل بەرچاڤێت مە دكەڤيت و گرنگى و باندۆرا خۆ ل سەر داستانا "شێخێ سەنعانى" هێلايە، ئەو خەونە ياكو شێخى ديتى، كو د خەو دا كچەكا جوانا وەكى حووريان دبينيت، ئەڤ كچە گەلەك سەرەنجا شێخى بۆ ئەوێ خەيال د مێژكێ شێخيدا ڕادكێشيت، تاكو ئەوى ڕادەيى ئەڤ كچە د ديتنا شێخيدا كچەكا جوان و بێ هەڤرك دهێتە ديتن و شێخ زۆر كاريگەر دبيت ب ئەوێ خەونا ژيان ل شێخى گوهۆرى، شێخ بەرەڤ هندەك رويدانێن نەچاڤەرێكرييڤە برييە، دەستپێكا رويدانا سەرەكييا داستانا "شێخێ سەنعانى" د چوار مالكين هۆزانێدا دهێتە پارڤەكرن، ئەڤ چوار مالكە د پێكڤەگرێداينە تاكو رويدانا سەرەكييا داستانا "شێخێ

JOBS
مجلة العلوم الأساسية
Journal of Basic Science
Print -ISSN 2306-5249
Online-ISSN 2791-3279
العدد الثاني عشر
٢٠٢٢م /١٤٤٤هـ

سەنعانی" بهێته کرن، سەرەرایی پیراتی و ژیێ "شێخێ سەنعانی" د دونیایێدا دەربازکری ل دویڤ ڕێکا پیرۆزا ئیسلامێ و پەروەردەکرنا موردیدێن ل بەر دەستێن شێخی فێری ڕێنما و دابۆنەریتێن ئایینی بووین، شێخ د دلدا یێ دلکەتی و عاشقێ کچەکا وەکی حووریان بووین جوانی و ناڤۆدەنگیا د هزرو بیرێن شێخیدا ڕۆژ بۆ ڕۆژێ خۆرتربوو، دەستپێک دیتنا کچکێ کارتێکرنەکا بێ سنوور ل دەروونێ شێخی کربوو، جوانی سەرەنجراکێشانا کچکێ بوویە ئەگەر هزروبیرێن شێخی پتر ب کەسایەتیا ئەوێ کچێڤە هاتەگرێدان، وەسا ل بەر چاڤێن وی شرین بوویە و دلکەتیەکێ زێدە عاشق و خەمگینێ کچکا گورجییا د خەوێدا دیتی، هەر ب بۆرینا دەمی ب ڕەنگەکێ بەرفرەتر ئەڤینا شێخی دناڤ ئەڤێ داستانێدا بەرخستە دبیت،

((باطنی کچ ڤەدخوینێ
پەردەئێ ژبەر خوە هلتینێ
شەیخ د خەونێدا دبینێ
جام و طاسەک مەی ددەتێ)) (تەیران، ٢٠٠٥: ٣٣٧).

ئەڤ رویدانە دبیتە سەرەکەترین رویدان د داستانا "شێخێ سەنعان"دا، ئەو ژی دەما شێخ کچکێ د خەونێدا دبینیت کو مەیێ پێشکێشی شێخی دکەت، ئەڤ رویدانە دبیتە ئەگەرەکێ بهێز یێن ئەوان گورانکارییێن د کەسایەتیا شێخیدا دروستبووین. هەلبەت ئەڤ هۆکارە وەرچەرخانەکا نەچاڤەرێکری ل دەڤ کارەکتەرێ سەرەکی (شێخێ سەنعانی) دروست دکەت، ژبەرکو ژیان و قەدەرا شێخی ب ئەڤێ رویدانێڤە دهێتە گرێدان، کچ د خەونێدا ب شێوازەکێ جیاواز ل پێشچاڤێن شێخی دیار دبیت، ئەڤ دیاربوونە پتر هاندانا شێخی دکەت، شێخ ل سەر خەونا ئەوی د خەوێدا دیتی بەردەوام بیت و پتر ب عەشقا کچکا گورجیڤە بهێتەگرێدان، شێخ ژبۆ گەهشتنا ئەڤینا کچکا گورجی زێدەتر هزر ل هیچ ڕێکەکا دیتر نەدکر، بەلکو بتنێ هزرا سەرەکیا شێخی گەهشتنا خۆشتڤیا ئەوییە،

((خەم و شەرابێ پۆر دکە
شەیخ د خەونێدا فر دکە
نەظەر ل یا دێم دور دکە
دین بوو د نیڤا خلوەتێ)) (تەیران، ٢٠٠٥: ٣٣٧).

هەر ژ ئەنجامێ خەونا (شێخێ سەنعانی) د خەوا خۆ دا دیتی هژمارەیەکا رویدانێن زێدەتر د ئەڤێ داستانێدا رویددەن، ڤەخوارنا مەیێ و شەرابێ ژلایێ شێخیڤە حەتا د خەوێدا ژی هزر و خەیالەکا پەرتەوازەیی ل سەر دەروونێ شێخی دروست دکەت، ئەڤ داستانە ب ئەڤێ زنجیرەیا ڕێکخستنا رویدانان هۆکارەکێ بهێز بۆ بهێزکرنا گرێیا داستانێ ڕێکدئێجیت، خوێندەڤان ب دەڤێ داستانێڤە بهێتەگرێدان. دین بوونا شێخی بۆ ئەڤینا خۆ بەرامبەری کچکا گورجی زێدەتر شێخی هانددەت ل خەلوەتەکا کویرتردا بژیت.

٣- ٢- ٣- دەستپێکا جهی د داستانا "شێخێ سەنعانی"دا:

د دەستپێکا داستانا "شێخێ سەنعانی"دا ئاماژە ب (مزگەفتێ) وەکو جهەکێ گرنگ هاتییە کرن، ئەڤ جهە خودان باندۆرە و ژیانا (شێخێ سەنعانی) هەمی تێدا دەربازبوویە، ئەو پێشهات و رویدانێن گرنگێن داستان ل سەر هاتییە ئاڤاکرن، بتنێ د دەستپێکا ئەڤێ داستانێدا ئاماژە ب ئەڤی جهی هاتییە کرن.

JOBS
مجلة العلوم الأساسية
Journal of Basic Science
Print -ISSN 2306-5249
Online-ISSN 2791-3279
العدد الثاني عشر
٢٠٢٢م/١٤٤٤هـ

٣- ٢- ٤- وەسفا كارەكتەران د دەستپێكا داستانا "شێخێ سەنعانی"یدا:

د دەستپێكا داستانا "شێخێ سەنعانی"یدا پەسنا خودایی و مەدحێت پێغەمبەری سلاڤێت خودێ لێ بن كریە، لێ ئەڤە ب دەستپێكا داستانێ ناهێتە هژمارتن، چونكی داستان فولكلۆرییە و ئەڤ شێوازێ دارشتنێ د ڤەگێرانا پترانییا داستانێن هەڤیشك یێن شیعریدا هەیە، بێگۆمان باسێ كارەكتەرێ نەهاتییە كرن، لێ باس ل كارەكتەرێ سەرەكی (شێخێ سەنعانی) هاتییە كرن، پشتی چەندین مالكێن شیعری، چونكی دەق فولكلۆرییە و دەستپێك ژ شێخێ سەنعانی دەستپێ دكەت و شێخی چەندین ڕۆل د ئەڤێ داستانێدا گێراینە، هەر ئێك ژ ئەوان ڕۆلان هەبوونەكا بەرجستە د پێكهاتا دەقێ داستانێدا گێراییە، ئەڤ ڕۆلێن شێخی گێراین بوونە بنیاتەكێ بهێز بۆ وەرچەرخانێن گرنگ د ڕویدانێن داستانێدا، ئێكەم ڕۆلێ شێخی د ئەڤێ داستانێدا گێرایی، ئەوە چەندین مریدو شاگردە ل بەر دەستێن وی هاتینە پەروەردەكرن ژبۆ ڕێكا پیرۆزا ئیسلامێ، هەمی دابۆنەریتێن ئایینی یێ طەریقا شێخی گرتی، ژبەركو شێخ سەركێشێ ڕێك و ڕێبازەكا پیرۆزە، لەوا ڕێزەكا تایبەت ژلایێ دەورۆبەرانڤە لێ دهێتە گرتن، چەندین مالكێن شعرێدا باس ل (شێخێ سەنعانی) كرییە، ئەوێن شێخی بۆ خزمەتكرنا ئایینێ پیرۆزو ڕێكا طەریقەتێ، بۆ نموونە:

((شەیخەک هەبوو صەنعانی یان
سەرداریێ پانصەد صوفی یان
چووبوو مەقامێ ئەولی یان
دائم د ذكرو طاعەتێ)) (تەیران، ٢٠٠٥: ٣٢٣). م (٢٥).

د ئەڤێ مالكا شیعریدا باس ل كاروچالاكیێن شێخی دژیێ خۆدا ئەنجامداین كرییە، شێخی پێنج صەد مریدێن هەبووینە، وانەیێن گرێدایی طەریقەتێ پێشكێشی ئەوان كرینە، هەردەم كەسەكێ ل پێش بوو كارێن ڕۆژانە ئەوی تەنیا پەرستنا خودایی مەزن بوو، بهایەكێ مەزن دناڤ جڤاكێ خۆدا هەبوو سەنعانیا شانازیی ب پلەیا شێخی دكر، ژبەركو ئەولیا بتنێ بۆ ئەوان كەسان دهێتە گۆتن یێن هیچ ڕەفتارەكا ئەوان وەكی مرۆڤێن دونیایی نەبیت، شێخ ژ ئەوان كەسان بوویە ب چ ڕەنگا خۆ ڕادەستی دونیایێ تشتێن دونیایێ نەكربوو، هەردەم ب زكرێ خودایێ مەزنڤە دەمێ خۆ دەربازدكر.

٣- ٣- هەڤبەركرنا دەستپێكا داستانا "لەعلیخانا گۆڤەیی" و "شێخێ سەنعانی":

ل دەستپێكا هەردوو داستاناندا ڤەگێری شێوازەك تایبەت بۆ دارێژتنا دەقێ داستانێ بكارئینایە و شێوازێ ڤەگێرانا دەستپێكێن ئەڤان هەردوو داستانان وەكی ئێك نینن و چەند خالێن جیاواز دناڤبەرا ئەوان داستاناندا دهێنە دیتن، ئەو خال ژی ئەڤەنە:

١- دەستپێكا ڤەگێرانا هەردوو داستانان ژئێك جودا هاتییە دارێژتن، د داستانا "لەعلیخانا گۆڤەیی"دا دەستپێكا ڤەگێرانێ ئێكسەر ب ڤەگێرانا بابەتێ سەرەكیێ داستانێ دەستپێكرییە و وەرگر ل سەر هندێ هایداركرییە، كو دێئێكەم پەیڤا ڤەگێرانا داستانێدا باسێ كەسایەتییەكا كاریگەر و ئەگەرێ پێشداچوونا گشت ڕویدانێن ناڤا داستانا "لەعلیخان گۆڤەیی"دا بوویە، لێ ڤەگێرانا دەستپێكێ د داستانا "شێخێ سەنعانی"دا تەمامەن جودایە و ڤەگێری شێوازەكێ جودا بكارئینایە، ژ بەركو ڤەگێرانەكا بهێز بۆ داستانێ دارێژتییە، لێ د چوارچووڤەیەكێ عیرفانیدا، د ئێكەم د مالكا هۆزانێدا ژ پەسنا خودایێ مەزن دەستپێكرییە، هەر ب ئەڤێ شێوازی بەردەوام بوویە، تاكو چەندین مالكێن هۆزانێ ڤەهاندینە، ل دەستپێكێ وەرگر ئێكسەر ب بابەتێ سەرەكی ئاگەهدار نەكرییە، دبیت دەقێ داستانا

JOBS مجلة العلوم الأساسية
Journal of Basic Science
Print -ISSN 2306-5249
Online-ISSN 2791-3279
العدد الثاني عشر
٢٠٢٢م /١٤٤٤هـ

"شێخێ سەنعانی" جودا بیت، بێگومان ڤەگێرانا داستانێن هۆزانکی جودایە ژ ڤەگێرانا داستانێن پەخشانکی.

٢- رویدانا دەستپێکێ یا سەرەکییا داستانا "لەعلیخانا گۆڤەیی" د ئێکەم رێزدا دەستپێکا داستانێدا هاتییە باسکرن، لێ د داستانا "شێخێ سەنعانی"دا پشتی دارێژتنا (پێنجی و حەفت) مالکێن هۆزانێ نڤیسەری رویدانا سەرەکی پاشی باسکرییە و رێرەوا پێشڤەچوونا رویدانێن داستانێ رێکخستییە؛ چونکی ڤەگێرێن داستانێ پارڤەکرییە، ئەوان ژ مەدح و سەنایا خودایێ مەزن دەستپێکرییە و د چەندین مالکاندا پەسنا کارەکتەرێ سەرەکی کرییە، ئەڤ شێوازە د داستانا "شێخێ سەنعانی"دا هەیە و دبیتە خالەکا جوداکەر ل گەل داستانا "لەعلیخانا گۆڤەیی" بۆ نیشاندانا دەستپێک رویدانا داستانێ.

٣- دەستپێکا داستانا "لەعلیخا گۆڤەیی"دا ب دەستپێکەکا واقعی جڤاکی دەستپێکرییە و سروشتێ راستەقینەیێ داستانێ و کارەکتەرێ سەرەکیێ داستانێ ب شێوەیەکێ راست و دروست واقعییانە دیارکرینە، لێ دەستپێک د داستانا "شێخێ سەنعانی"دا ب دەستپێک وەسفی ئایینی دەستپێکرییە، ئەڤ دەستپێکرنە مرۆڤی بەرەڤ واقعەکێ خەیالی و تەوصەفێ و ژیانا راستەقینەیا مرۆڤ تێدا دژیت جودادکەت، ژ بەرکو دەستپێکرنا رویدانا داستانا "شێخێ سەنعانی" ژ خەون و خەیالێ دەستپێکرییە.

٤- شێوازێ ژیانا کارەکتەرێن د دەستپێکا داستانا "لەعلیخانا گۆڤەیی"دا ل دویڤ بارۆدۆخ و ژیانا رۆژانەیا مرۆڤی هاتییە رێکخستن، لێ د داستانا "شێخێ سەنعانی"دا شێوازێ ژیانا کارەکتەرێ هەر د دەستپێکا رویدانا سەرەکییا داستانێدا ب خەیالێ و قەدەرێ ڤەگرێدایە، ئەڤ کارێن کارەکتەرێ سەرەکی ئەنجامددەت، هەمی گرێدایی حەسکرنا خودایێ مەزن و قەدەرێنە.

٥- د دەستپێکا داستانا "لەعلیخانا گۆڤەیی"دا (ئێنس ئاغا) بریارێ ل سەر چارەنڤیسێ خۆ ددەت، پشتی دبیتە سەرۆک عەشیرەتێ کیکان و ملان و خواستنا دوو هەڤژینان پێکڤە،ئەو رویدان دبیتە ئەگەرێ پەیدابوونا داستانا "لەعلیخانا گۆڤەیی" ئەوژی پشتی (حەسەن ئاغا) ژ دایک دبیت، لێ "شێخێ سەنعانی" ل دویڤ خەون و خەیالا د خەودا دیتی بریارا خۆ ددەت ژبۆ لێگەڕیانا ئەو کچا د خەونێدا دیتی، ئەڤ خەونە دبیتە بنیات بۆ دروستبوونا داستانا "شێخێ سەنعان"ی.

٦- د دەستپێکا هەردوو داستاناندا باس دوو جهێن گرنگ کرییە، د داستانا "لەعلیخانا گۆڤەیی"دا باسێ (کۆچکێ) و بازێرێ (دیاربەکر)ێ ژی هاتییە کرن، لێ د داستانا "شێخێ سەنعانی"دا باس ل مزگەڤتێ هاتییە کرن، چونکی دەستپێک ژیانا شێخی هەمی ل (مزگەڤتێ) بوویە.

٤- ئەنجام: د ئەڤێ ڤەکۆلینێدا ئەم گەهشتینە ئەڤان خالێن خوارێ:

١- شێوازێ ڤەگێرانا هەردوو داستانان وەکی ئێک نینە، د داستانا "لەعلیخانا گۆڤەیی"دا ئێکسەر باسێ بابەتێ سەرەکی ئەوێ بوویە بنەمایێ ئاڤاکرنا داستانێ ژ دایکبوونا کارەکتەرێ سەرەکی (حەسەن ئاغا)ی و ڤەگوهاستنا (فاطما خاتوین)ێ ژی هاتییە کرن، لێ د داستانا "شێخێ سەنعانی"دا، ڤەگێران ژ پەسن و مەدحێن پێغەمبەرێ دەستپێکرییە، لێ ئەڤ ڤەگێرانە ب دەستپێکا داستانێ ناهێتە هژمارتن، چونکی داستان فۆلکلۆرییە و بابەتێ سەرەکیێ داستانێ کریار و پەسنا (شێخێ سەنعانی) دەست پێ کرییە.

JOBS
مجلة العلوم الأساسية
Journal of Basic Science
Print -ISSN 2306-5249
Online-ISSN 2791-3279
العدد الثاني عشر
٢٠٢٢م /١٤٤٤هـ

٢- د دەستپێکا داستانا "لەعلیخانا گۆڤەیی"دا باس ل کارەکتەرێن سەرەکیێن داستانێ (حەسەن ئاغا)ی وەکو سەرۆک عەشیرەتێن کیکان و ملان و ژنبابا ئەوی ژی هاتییە کرن، لێ د دەستپێکا داستانا "شێخێ سەنعانی"دا باس ل کارەکتەرێ سەرەکیێ داستانێ (شێخێ سەنعانی) بتنێ هاتییە کرن.

٣- دەستپێک رویدانا د داستانا "لەعلیخانا گۆڤەیی"دا ل سەر بنەمایێ واقعی جڤاکی هاتییە رویدان، لێ دەستپێک رویدان د داستانا "شێخێ سەنعانی"دا ل سەر بنەمایێ خەون هزرا سۆفیگەری هاتییە رویدان.

٤- هەر چەندە د دەستپێکا دەقێ داستانێدا رویدانا سەرەکییا داستانا "لەعلیخانا گۆڤەیی" ناهێتە بەحسکرن، لێ ئەو رویدانێن ل دەستپێکا داستانێدا هاتینە بەحسکرن بنەمایێن سەرەکینە بۆ رویدانا سەرەکییا داستانێ، د داستانا "شێخێ سەنعانی"دا باس ل رویدانا سەرەکییا داستانێ هاتییە کرن.

٥- لیستا ژێدەران:
٥- ١- ژێدەر ب زمانێ کوردی:
٥- ١- ١- پەرتووک:
١- بامەرنی، مستەفا نوری (٢٠٠٦). لەعلیخانا گۆڤەیی. چاپا دوویێ. دهۆک: ژ وەشانێن ئێکەتیا نڤیسکارێن کورد- دهۆک.
٢- تەیران، فەقیێ (٢٠٠٥). دیوانا فەقیێ تەیران. کۆمکرن و تویژاندن: سەعید دێرەشی. دهۆک: دەزگەهێ سپیریز یێ چاپ و وەشانێ.
٣- دوسكی، محمد امين (٢٠١٣). قاموس سپيريز(كردي- عربي). الطبعة الثانية، دهوك: مؤسسة سبيريز للطباعة و النشر.
٤- شێخ محەمەدی خاڵ (٢٠٠٥). فەرهەنگی خاڵ. چاپی دووەم. هەولێر: بەڕێوەبەرایەتیی گشتی رۆشنبیری و هونەری لە هەولێر.
٥- عەبدوڵڵا، عەبدولموتەلیب (٢٠١٠). زمان و بوون و شیعر لێکۆلینەوە (خوێندنەوەیەک بۆ ئەزموون و تایبەتمەندیی شیعری هاشم سەڕاج). دهۆک: دەزگای توێژینەوە و بڵاوکردنەوەی موکریانی.
٥- ١- ٢- گۆڤار:
١- حاجی، عەبدی (٢٠٠٥). دەسپێک د چیرۆکا فۆلکلۆری و رۆمانێدا. گۆڤارا پەیڤ. ژمارە ٣٣. دهۆک: ئێکەتیا نڤیسەرێن کورد- دهۆک.
٢- صالح، محسن عارف و ابراهیم، اران یوسف (٢٠٢١). بنیاتێ دەستپێک و دوماهی د حکایەتێن فۆلکلۆریێن کوردیدا. گۆڤارا زانستێن مرۆڤایەتیا زانکۆیا زاخۆ. پەربەندا: ٩. ژمارە: ٤.
٣- عەلی، تاهیر محەمەد و حەسەن، محەمەد ئەحمەد (حەمە مەنتک) (٢٠١٨). جۆرەکانی دەستپێک لە چیرۆکەکانی کاروان کاکەسوردا. گۆڤاری کۆنتێکست. ژمارە ٢-٣. ناوەندی راگەهاندنی خاک.
٥- ٢- ژێدەر ب زمانێ عەرەبی:
٥- ٢- ١- پەرتووک:
١- جينيت، جيرار (١٩٩٩). مدخل الى النص الجامع. ترجمة: عبدالعزيز شبيل. -: المجلس الاعلى الثقافة.
٢- قاسم، سيزا (٢٠٠٤). بناء الرواية (دراسة مقارنة الثلاثية نجيب محفوظ). القاهرة: مكتبة الاسرة.
٣- البعلبكي، رمزي مونير (٢٠١٠). قاموس المورد الحديث (انگليزی- عربي). بيروت: دار العلم للملايين مؤسسة ثقافية للتاليف و الترجمة.
١- النصير، ياسين (٢٠٠٩). الاستهلاک فن البدايات في النص الآدبي. دمشق: دار نينوى للدراسات والنشر.
٥- ٢- ٢- گۆڤار:
١- إسماعيل، عزوز علي (٢٠١٩). حوار النص وشعرية الرسالة في الرواية العربية. مجلة التدوين. مخبر الآنساق. النماذج والممارسات. جامعة وهران ٢. العدد ١٣. ٣٠ سبتمبر.

٢- حافظ، صبري (١٩٨٦). البدايات ووظيفها في النص القصصي. مجلة الكرمل. عدد٢١-٢٢. الاتحاد العام للكتاب والصحفين الفلسطينين. بيروت: عبدالجليل، علي (٢٠٠٥). فن كتابة القصة القصيرة. عمان: دار آسامة للنشر والتوزيع.
٣- علاونه، ايمان سالم طخشون (٢٠١٩). تشكيل البداية السردية في القصة القصيرة النسوية في الاردن (١٩٩٠- ٢٠١٨)م. جامعة اليرموك. دراسات العلوم الانسانية والاجتماعية. المجلد ٤٦. العدد ٣. الآردن: جامعة اليرموك.
٤- الهنداوي، فوزي هادي جواد (٢٠١٨). البدايات الافتتاحية في الروايات العربية. مجلة جامعة بغداد. كلية اللغات. العدد ٣٨.
٥- ٣- ژێدەر ب زمانێ فارسی:
١- میرصادقی، جمال.١٣٨٧، راهنمای داستان نویسی، چاپ اول، تهران. انتشارت سخن.
٢- میر صادقی، جمال. ١٣٩٢، شناخت داستان، چاپ اول، تهران، انتشارات نگاه.
٥- ٤- ژێدەر ب زمانێ ئینگلیزی:

1. Karadaghi, Rashid (2006). Azadi. English- Kurdish Dictionary. Published by: Ehsan Publishing House.
2. Oxford Wordpower.